

ONZE TOEKOMST: **WONEN IN BETON OF IN EEN ZEECONTAINER**

• **ALFRED KRANS**

Nu er dagelijks berichten in de krant staan over omvallende banken, noodlijdende auto - industrieën, inzakkende huizenmarkten, massa – ontslagen bij grote bedrijven, zal ook de Nederlandse architectuur een veer moeten laten. En jawel, 60 tot 70 procent van de architecten heeft het al moeilijk, ze zijn vaak de gevangene van slechtlopende projecten en budgetten, die ver overschreden worden. Denk aan de hogesnelheidslijn, de Noord – Zuidlijn, de verbreding van snelwegen. Architecten moeten dus op zoek naar een nieuw maatschappelijk ideaal en gaan nadenken over het tegengaan van de verpaupering, over duurzaamheid, woningnood en veiligheid. De laatste keer, dat

dat gebeurde was in de jaren vijftig van de vorige eeuw met de wederopbouw na de oorlog. Nu zijn er de gevolgen van de klimaatverandering en is er een groot gevecht om de ruimte in een dichtbevolkt land. Scheiding van functies, zoals dat in het modernisme werd gepropageerd, voldoet niet meer, je moet nu juist functies gaan mengen en drijvende woningen gaan ontwerpen (zoals ik al heb beschreven in mijn artikel “Wonen onder water in Amersfoort aan zee”

in Schoon Schip 2008 nr.2) of energieparken, die ook dienst kunnen doen als recreatieparken. En vooral kijken naar de jongeren van tegenwoordig, die tegelijkertijd huiswerk maken, mailen, naar muziek luisteren en praten. Dat vereist een andere ruimte en een andere architectuur. De vraag is of de talenten van de architecten daarvoor wel goed worden ingezet. We bouwen nog steeds naamloze woonwijken en bedrijfsterreinen en vragen dan een toparchitect om daar een geluidswal omheen te bouwen. Nederland verrommelt steeds meer en de bijzondere architecten verdwijnen naar het buitenland. En toch zien we de laatste tijd opzienbarende architectuurexposities, die inspirerend zijn voor ontwerpers en bouwers. NAI organiseerde in Rotterdam “Maak ons land” over de ruimtelijke toekomst van Nederland en ideeën over milieuvriendelijke gebouwen. Wilt u wel in een kartonnen huis wonen?

Net afgelopen is de tentoonstelling in het Schunck – Glaspaleis in Heerlen over de Braziliaanse architect Oscar Niemeyer. Zou hij het artikel hebben gelezen van de kunstenaar Theo van Doesburg uit 1918 in het tijdschrift De Stijl, waarin hij zich een groot voorstander betoont van het bouwen met gewapend beton voor woningen? Het zou kunnen, Niemeyer is nu 102 en zijn gebouwen en

projecten golven sinds 1937 door het gebruik van gewapend beton, dat het een lieve lust is. Is hier niet eerder sprake van kunst en is Niemeyer niet meer kunstenaar dan architect? De functionaliteit van zijn gebouwen komt meestal op de tweede plaats, meestal weet je nooit waar het begin en waar het eind is en binnen moet je altijd zoeken naar de uitgang en vooral naar het toilet. Het zijn in ieder geval nooit saaie bouwwerken, hoewel je de neiging krijgt om na een aantal bekeken te hebben te verzuchten: ja, nou weet ik het wel. Ze staan altijd vlak bij elkaar of ze zijn ingenieus in elkaar gevlochten, tijdloos en futuristisch

en er is altijd communicatie met de buitenwereld en tussen de vele curven en rechthoeken. Ieder Niemeyergebouw is een statement en zo is dat al decennia lang. In 1940 kreeg hij zijn eerste

opdracht van Juscelino Kubitschek, de toenmalige burgemeester van Belo Horizonte, de hoofdstad van de deelstaat Minas Gerais, die het gebied Pampulha ten noorden van de stad wilde ontwikkelen. Niemeyer wilde zo min mogelijk rechte lijnen gebruiken en ontwierp een aantal gebouwen met golvende vormen door het gebruik van gewapend beton. Hij oogstte bewondering en kritiek en de bisschop weigerde de São Francisco de Assisi – kerk in te wijden vanwege de onorthodoxe vormen en de abstracte muurschilderingen van Di Cavalcanti, waarin alleen een hond herkenbaar was. Niemeyer weigerde te erkennen, dat zijn gebouwen meer esthetisch dan functioneel waren en omschreef in het vervolg zeer precies de functionaliteit van iedere ronding. In 1947 brak hij internationaal door

met de bouw van het hoofdkwartier van de VN en in São Paulo ontwierp hij in de jaren vijftig het Parque Ibirapuera t.g.v. het 400 jarig bestaan van de stad. In 1956 was Juscelino Kubitschek president van Brazilië geworden en gaf hij Niemeyer de opdracht om Brasilia te bouwen, de nieuwe hoofdstad in het onbewoonde en droge midden van het land. Kubitschek wilde hiermee de

industriële ontwikkeling van Brazilië bevorderen door de afgelegen delen van het land via de hoofdstad met elkaar te verbinden en zo het binnenland te bevolken. Niemeyer ontwierp straten zonder kruisingen en gebouwen op pilaren, zodat eronder openbare ruimten gecreëerd konden worden en integreerde de stad met de natuur. Zijn collega Luigi Costa ontwierp de plattegrond van de stad, waarbij er een scheiding tussen voetgangers en verkeer kwam en een hiërarchie van wijken, buurten en boulevards en Niemeyer vulde de vakjes in met zijn gebouwen en reusachtige pleinen. In 1960 was Brasilia klaar, maar in 1980 ontwierp hij nog een culturele sector met een museum, een bibliotheek en een muziekcentrum. “Het plastische vocabulaire van gewapend beton is zo rijk, dat wij nu met dit materiaal moeten werken”, schrijft hij, “daarmee kunnen wij al onze fantasieën waarmaken.” En daarbij is zijn hang naar het theatrale steeds weer de drijfveer van zijn architectuur, zoals blijkt uit de manier, waarop hij zijn gebouwen als sculpturen op een podium zet of op een reusachtig plein situeert. Zelfs het binnengaan van een gebouw is bij Niemeyer een ritueel. Hij heeft zich hierbij laten inspireren door de promenade architecturale van Le Corbusier, een lint van

hellingbanen, die de bezoeker door de opeenvolgende ruimtes van een gebouw voert. Niemeyer haalt de promenade naar buiten, maakt er soms nog een extra krul in om het binnentreden in het gebouw uit te stellen of hij construeert een hellingbaan van twee verdiepingen, die op twee plaatsen het gebouw binnen komen. Het mooiste voorbeeld is zijn museum voor hedendaagse kunst uit 1996 in Niterói aan de kust bij Rio de Janeiro, een soort ufo, die op de rotsen is geland en met een roze

krul met de aarde is verbonden. “Architectuur moet gevoelens opwekken. Als mensen naar een gebouw kijken, moeten zij zich verbazen en afvragen: hoe is het mogelijk? Dat is pas architectuur.” In zijn lange loopbaan is zijn architectuur geëvolueerd van esthetische schoonheid naar monumentaliteit, naar theatraliteit en tenslotte naar bombast. Als je in het stadion van de Samba loopt in Brasilia, word je geïntimideerd door de immense afmetingen en krijg je het gevoel alsof dit stadion is gebouwd voor een aan grootheidswaanzin lijdende dictator. En bovendien, kijk je nog eens goed naar al die gebouwen van Niemeyer, dan zie je, dat het gewapend beton niet tegen een heet klimaat kan. Het rafelt langs de randen.

Wat langer geleden waren er twee exposities van Adam Kalkin uit New Jersey, in 1992 samen met Aernout Mik bij Galerie Fons Welters (Philosophy of Furniture) en in 1995 bij de Vleeshal in

Middelburg (Mommy I am sorry). Kalkin kun je het beste omschrijven als een anarchitect, maar hij is ook een kunstarchitect zoals Oscar Niemeyer. Hij heeft een grote afkeer van de huidige architectuur, net als de Weense architect Adolf Loos, die zich afzet tegen de ontwerpzucht en de vormwil van architecten en die het ornament als een misdaad ziet. Dan kun je volgens Kalkin maar beter stijlloos zijn en loods- en containerwoningen gaan bouwen. Daarmee kun je onmiddellijk beginnen zonder ontwerp en zonder opdrachtgever en dat is wat Kalkin wil, van niemand afhankelijk zijn. Door nieuwe structuren toe te voegen aan bestaande bouwdelen worden nieuwe ruimten gecreëerd, die ongelooflijk spannend zijn. Zo wil hij, net als de Belgische anarchitect Luc Deleu de nauwelijks benutte constructies van hoogspanningsmasten gebruiken voor woningbouw, maar ook zeecontainers, die in grote hoeveelheden nutteloos in allerlei havens liggen. Kalkins \$99K House is zo'n doorsnee zeecontainerwoning, die voor 99000 dollar te koop is. Daarnaast houdt hij van provocaties, die hem niet in dank worden afgenomen. Voor zijn project Beyond stelde hij voor om alle vrouwen van de Vinexwijk Leidsche Rijn met zijn sperma te bevruchten, zodat hij de founding father van een pioniersgemeenschap zou worden. Helaas werd zijn project niet gerealiseerd.

In zijn boek "Architecture and Hygiene", dertig projecten in vogelvlucht, is ook zijn eigen woonhuis opgenomen. De basis is een Amerikaanse cottage, waarvan één vleugel is geamputeerd en vervolgens is er om het resterende gedeelte een vliegtuighangar geplaatst met het dubbele volume. Het snijvlak werd van glas, de vloer werd terras en de open haard kwam nu ineens in de buitenlucht terecht.

Aan het andere einde bouwde Kalkin negen kubusvormige kamers, die allemaal doorzichtig zijn. Als je niet gezien wil worden, moet je een gordijn dicht trekken en als je dat niet doet, kijk je in het hart van het huis, een living met sofa's en een salontafel. Op Martha's Vineyard, een eiland bij Boston, staat zijn vakantiewoning, een in elkaar geschoven loods en een schuur, waar niets aan is ontworpen en waar de ruimtes al improviserend van zelf zijn ontstaan.

Als kunstenaar bouwde Kalkin op de Biënnale van Venetië het Push Button House, een zeecontainer, die zich met een druk op de knop ontvouwt tot een compleet huis met keuken, woonkamer, slaapkamer en bibliotheek. Het Italiaanse koffiemark Illy kocht er twee en gebruikt ze als espressobars op beurzen en evenementen. En wat te denken van zijn plug – in bombs, die je zelf in het stopcontact moet steken en die te zien zijn op zijn website. Kalkins visie achter zijn absurde projecten is onduidelijk, maar hij zegt zelf: "Waarom houdt architectuur zich uitsluitend bezig met het waarschijnlijke, terwijl zij zich met het onwaarschijnlijke bezig kan houden? "

En wat willen wij nu zelf? Wonen in een prachtig golvend huis van gewapend beton, dat niet zo duur hoeft te zijn en toch esthetisch is, maar waar je na verloop van tijd wel de rafelrandjes moet repareren of zelf aan de slag met afgedankte loodsen en containers om zo je eigen spannende ruimte te creëren? In het water, in een verrommeld landschap, op een terp? Over pakweg 20 jaar zullen de gevolgen van de klimaatverandering duidelijker zichtbaar zijn dan nu. Het water stijgt, de luchtvervuiling maakt gebouwen zwart en Nederland is dichtgebouwd met Vinexwijken. Tijd voor mainstream architectuur dus. 2009-2

